

Прощання

Леся Українка

В хаті молодого хлопця. Дівчина в гостях, його мила, не коханка,
не заручена, – мила.

На столі великий, портрет, прикрашений квітками, портрет гарної молодії дівчини, не
тої, що в гостях.

Ніжна сцена.

Хлопець

Ти все-таки смутна, ой, яка ти смутна.

Дівчина

Я? Ні! Дивись, справді, ні.

Хлопець

Ти усміхаєшся, але все ж бачу, що ти смутна.

Дівчина

Тобі здається. Чого ж би я мала бути смутна?

Хлопець

Не знаю. Тільки мені здається, що ти от-от почнеш говорити оті свої речі, що я
так не люблю слухати.

Дівчина

(безтямно)

Які речі?

Хлопець

Ти знаєш... ну, що ніби ти мусиш збайдужіти мені колись...

Дівчина

(спокійно)

Ні, я не буду сього казати, ти ж мені се заборонив назавжди.

Хлопець

Тільки через те, що я заборонив?

Дівчина

(ховає лице у нього на грудях)

Я не буду цього казати, ніколи не буду.

Хлопець

Ти в мене віриш?

Дівчина

Я вірю тобі.

Стук в двері, пара розходиться. Приносять листа. Хлопець читає. Дівчина ходить по хаті, спиняється перед портретом і довго дивиться на нього. Хлопець ховає листа з усміхом і дивиться в простір, задуманий.

Дівчина

Скажи, де в тебе мій портрет?

Хлопець

(показує на шухляду в столі)

Тут.

Дівчина

Ти його ніколи не становиш на столі?

Хлопець

Ні.

Дівчина

Чому? Він оправлений.

Хлопець

Не ставлю через те, що боюсь профанації. Там є твій напис. Ти пам'ятаєш, що ти мені написала?

Дівчина

Так.

Хлопець

(цілує її руку)

Не кожні очі гідні читати той напис. Якби мій найліпший друг дозволив собі якийсь жарт про тебе, я б його скинув зо сходів.

Дівчина

А ти не можеш ручити за своїх друзів?

Хлопець

Н-не за всіх... Тобі се дивно, що я можу звати друзями людей, за яких я не можу ручити? Але ж...

Дівчина

Мені нічого не дивно. Можна спитати, від кого то лист?

Хлопець

(показує на портрет)

Від неї.

Дівчина

А хто вона така?

Хлопець

Моя товаришка з дитячих літ.

Дівчина

Се я бачу, тут написано: «Другові дитячих літ на добрий спомин». Але хто вона взагалі, не тільки для тебе?

Хлопець

Взагалі?.. ну, недавно укінчена гімназистка, дочка директора гімназії в Н., де я учився... а більш... та се і все її «громадське становисько».

Дівчина

Вона цікава дівчина?

Хлопець

Як тобі сказати? Я, власне, мало її знаю, ми літ п'ять не бачились, тоді, як ми розсталась, вона була підлітком «невдячного віку», а тепер, оце літом, зустрівся з нею, ледве пізнав: доросла панна.

Дівчина

І гарна до того!

Хлопець

Тобі її врода подобається?

Дівчина

(дивиться пильно на портрет)

Вона дуже гарна... Вона багато молодша від тебе?

Хлопець

На п'ять літ.

Дівчина

Якраз настільки, наскільки я від тебе старша.

Хлопець

Чого ти се сказала?

Дівчина

Хіба ж се неправда?

Хлопець

Так що, як правда?

Дівчина

Нічого. Правда, та й годі, чому ж про се не можна говорити?

Хлопець

А нащо ж конечне говорити?

Дівчина

Так можна сказати про всяку розмову.

Хлопець

Ні, не про всяку. От про ту, що в нас була вчора, сього не можна сказати.

Дівчина

Я не пам'ятаю, про що ми вчора говорили.

Хлопець

Про заручини. І я знов скажу...

Дівчина

Ні, годі, годі, не кажи нічого, не треба... Нащо ти тепер так часто говориш про се? Адже сам колись казав, що ти проти усяких пут і кайданів.

Хлопець

Се ж не кайдани.

Дівчина

Все одно, нащо ж я маю тебе в'язати?

Хлопець

Тільки мене? А себе?

Дівчина

Я й так твоя.

Хлопець

А я хіба ні?

Дівчина

Я сього не кажу... Слухай... що я хтіла казати? Твоя мама дуже пестила тебе малим?

Хлопець

Дуже.

Дівчина

Ти був щасливою дитиною?

Хлопець

О, так, дуже.

Дівчина

Однак ти ріс одинаком, все-таки се смутно, якось самотньо.

Хлопець

У мене завжди було товариство дитяче.

Дівчина

(на портрет)

Вона належала до того товариства?

Хлопець

Так, тільки трохи пізніше, я був у гімназії, як ми пізнались. Вона була тоді таким смішним, завжди кудлатим дівчатком, – «куколка з льону» – дражнили ми її.

Дівчина

А вона плакала.

Хлопець

Не завжди, потім звикла. А тепер, як то завжди буває, їй навіть приємно спогадувати ті Kinderspiele, навіть от у цьому листі підписалась «колишня куколка з льону».

Дівчина

Але ж тепер вона не подібна до куколки з льону?

Хлопець

Ну... Тепер вона доросла панна!

Дівчина

Однак ти все зо сміхом про неї, чи так всім друзям дитячих літ від тебе така шана?

Хлопець

(споважнів)

Ні, властиво, я її зовсім шаную, се так собі жарти на спогад Kinderspiele. Вона дівчина добра, наскільки я міг завважити, бо вона така соромлива, правдива мімоза, до неї страшно доторкнутись, щоб не вразити.

Дівчина

Ти взагалі боїшся вразити.

Хлопець

Боюся? Ні, тільки не люблю сього робити тому, хто на се не заслужив.

Дівчина

А хто заслужив?

Хлопець

...Хай сам на себе жалує.

Дівчина

Я завжди тільки на себе жалую.

Хлопець

Чого ти зараз все приміряєш до себе? Се, знаєш, негарна звичайна.

Дівчина

Звичайка егоїстів?

Хлопець

Се ти сказала, а не я.

Дівчина

Та вже ж, що я сказала... Врешті поганих звичайок у мене багато, ти се признав сам.

Хлопець

Я признав? Коли?

Дівчина

В різні хвилини, не то, щоб усе разом.

Хлопець

Ти якось дивно настроєна сьогодні. Чіпляєшся до слів...

Дівчина

До якого ж я слова вчепилась? Скоріш до факта, ніж до слова.

Хлопець

Я давно завважив, що ти не можеш знести навіть найдалшого натяку на твої вади.

Дівчина

Може, се значить, що я їх надто глибоко й боляче почуваю, ті свої вади.

Хлопець

З сього вихід був би простий.

Дівчина

А власне?

Хлопець

Поправитись від них.

Дівчина

Справді, се дуже просто.

Хлопець

Хіба ж ні?

Дівчина

Я хіба сказала, що ні?

Хлопець

Ти не сказала, але...

Дівчина

Але що?

(Дивиться йому в очі.)

Хлопець

Ну, от знов сей погляд, сей погляд.

Дівчина закриває очі.

Хлопець

Чого ти закрила очі? Тобі недобре?

Дівчина

Ні, так, тобі ж не подобався мій погляд.

Хлопець

Як тобі не сором?

Цілує її в закриті очі. Вона усміхається тремтячими устами.

Не то що не подобається, а тільки ти наче душу наскрізь пробиваєш тим поглядом, до самого дна.

Дівчина

А се неприємно?

Хлопець

Се томить. Не можна ж вічно на сповіді бути? Чому ти не відносишся просто до того, що тобі життя дає? Нащо ти мучиш себе тим пригляданням та допитуванням?

Дівчина

Хіба ж я про що допитуюсь?

Хлопець

Не словами допитуєшся, а поглядами і... всім. Ні, справді, ти даремне мучиш себе.

Дівчина

Коли я тільки себе мучу, то се ще не біда. Чи, може, я мучу не тільки себе?

Хлопець мовчить.

Дівчина

(хотіла щось сказати, але втрималась)

Дай мені свою руку.

Хлопець дає.

(Вона притуляється до руки і тихим, рівним, монотонним голосом говорить.)
Ти дуже добрий, ти стільки терпиш від мене.

Хлопець

Ну, годі, годі...

Дівчина

Ні, ні, нічого. Я хочу сказати, що я не буду мучити тебе, а в надгороду за минуле я тобі обіцяю, що я не буду допитуватись ні про що. Коли побачу, що ти вже перестав мене любити...

Хлопець

От, знов!..

Дівчина

(утримує його руку)

Ні, ні, я не про те... я тоді обіцяю тобі не допитуватись ні про що, я се побачу сама і мовчки піду собі геть.

Хлопець

Що ти маєш на думці?

Дівчина

Нічого, тільки те, що кажу.

Хлопець

Ну, нащо ж ти се кажеш?

Дівчина

На всякий случай... *(Змінює тон.)* Так було говорить моя мама, даючи мені парасоля на гулянку. Ти пам'ятаєш того великого чорного парасоля, як ми, бувало, під ним удвох від дощу ховались? Я не хутко навчилась ховатись під парасолем. Малою, бувало, завжди змокну, як хлющ, хоч би там не знати який парасоль був у руках. Та й тепер, тільки дякуючи тобі, я могла рятуватись від зливи.

Хлопець

Се дивно: дивлячись на тебе, не сказав би, що ти така безпорадна.

Дівчина

О, я часом буваю дуже безпорадна, зовсім безпорадна. Мені тоді здається, що нема нікого в цілім світі, хто б порятував мене.

Хлопець

Се, либонь, тобі здавалось давно, тоді, як ти ще не знала мене?

Дівчина

Так, часом здавалось...

Хлопець

Скажи... ти... ти раніш знала кохання?

Дівчина

Ти сам тільки що казав, що не можна бути вічно на сповіді.

Хлопець

Ну, я не буду питать, коли тобі се прикро... А знаєш, бувають часом такі душі, сказав би, – прозорі, що їх і сповідати не треба, їх і так видно наскрізь. І, наскільки я завважив, у таких людей з прозорими душами бувають не ясні, сірі чи блакитні очі, а темні, карі або чорні. Правда, цікаве з'явисько?

Дівчина

Та чи так воно справді?

Хлопець

По моїх спостереженнях – так.

Дівчина

А які очі у сеї дівчини? (*Дивиться на портрет.*)

Хлопець

У неї карі і, власне, підходять під мою теорію, вона нічого не може скрити.

Дівчина

А ти ж казав, вона така мімоза.

Хлопець

То ж власне! Зараз видно, що її доторкає до живого і через що власне. У неї все якось дуже просто і щиро виходить, до її подій зовсім не треба ніяких слів пояснення.

Дівчина

І вона завжди була така?

Хлопець

Завжди, скільки я знаю. пам'ятаю, в нашому дитячому товаристві вона, було, кожную сварку чи незгоду так швидко і легко розплутає, що нам, було, аж смішно стане, чого се ми завелися. Раз – вона ще зовсім була мала, а я був підлітком, – я розсердився на неї за те, що вона сміялася з мене, коли я з дерева ввірвався (то було таки смішно, признаю тепер, хоч тоді мені дуже боліло), і я не озивався до неї три дні. Вона все походжала коло мене і соромливо всміхалась, а потім, нарешті, підійшла просто, обвела мене і так шпарко промовила: «Мир миром, пироги з сиром, варенички в маслі, ми друженьки красні, поцілуймося».

Дівчина

І ви поцілувалися?

Хлопець

Авжеж.

Дівчина

І сварці був кінець?

Хлопець

Ми зараз же побігли на гойдалку в найліпшій згоді.

Дівчина

Я думаю, тільки між дітьми можлива така простота.

Хлопець

«Аще не будете, аки дети...»

Дівчина

Знаю, знаю... А як ти думаєш, є така людина, що не була зовсім дитиною?

Хлопець

Може, тільки то велике нещастя.

Дівчина

Далеко краще бути дитиною довіку.

Хлопець

Так, де в чому.

Дівчина

Наприклад?

Хлопець

Та нащо там ті приклади?

Дівчина

Так, правда, не треба прикладів, аналізу, нічого не треба!

Хлопець

Ти знов якась така...

Дівчина

Ні, ні, зовсім я не «якась така». Ти ж мене любиш тепер, чого ж мені ще?

Хлопець

(обіймає)

«Мир миром?...»

Дівчина

(з мукою на обличчі, веселим голосом)

Ми з тобою не сварились. *(Випростується в його обіймах і віддаляється трохи.)* Здається, хтось стукає.

Хлопець

(раптово насторожившись)

Ні, то до сусіда.

Дівчина

Але мені вже додому пора.

Хлопець

Чого так раптом?

Дівчина

Раптом чи поволі, а треба ж колись іти.

Хлопець

Чого так драматично: «Треба ж колись іти...»

Дівчина

Бо – треба... Ну, бувай здоров.

Хлопець

Чом не «до побачення»?

Дівчина

То по-чужому, а так більше по-народному виходить, отже, і в пісні: «Бувай здоров, несуджений друже...»

Хлопець

До чого се?

Дівчина

Ах, ти все сьогодні «до чого» та «до чого»! Ні до чого, просто – бувай здоров.

Хлопець

Ні, до побачення. *(Обіймає її.)* Я завтра до тебе прийду.

Дівчина

Приходь.

Хлопець

І, сподіваюсь, нарешті вмовлю тебе, що краще нам заручитись.

Дівчина

Ні, ні, ні, ти про се не говори, не говори, я не хочу. Не треба, не треба, не треба.
(*Раптові жести. В дверях.*) Прощай!

(*Зникає.*)

Хлопець

Та слухай-бо...

(*Махає рукою, нахмурюється, далі підходить і поправляє квітки на портреті.*)

Примітки

Подається за виданням: Леся Українка. Зібрання творів у 12 тт. – К. : Наукова думка, 1975 р., т. 3, с. 112 – 125.

Вперше надруковано у виданні: Леся Українка. Твори. Т. XI. К., Книгоспілка, 1929, с. 163 – 170.

В архіві зберігається чорновий автограф (Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ, ф. 2, № 22), без дати. Датується орієнтовно 1896 роком на підставі аналізу почерку і паперу.

Подається за автографом.